

זהו זה 2020 – ימי קורונה: מוזיקה ככלי להפגת מתחים בתקופות משבר*

רונית אפרתי חקוק וורן ברודסקי

תקציר

מגפת הקורונה (COVID-19), שפרצה בסין בסוף שנת 2019, החלה להתפשט במהירות בעולם כולו וכן במדינת ישראל. במרץ 2020 חזרה למסך הטלוויזיה תוכנית הבידור "זהו זה" לאחר יותר משני עשורים של היעדרות, ובין המערכונים שובצו גם שירים בעיבודים חדשים. מטרתו של מחקר זה היא לבדוק אם השירים נבחרו כחלק מן המאמץ להעביר מסרים של רוגע והורדת מתח בקרב הצופים בתקופת הקורונה. הממצאים העלו כי דירוג מרכיבים שונים (מילוליים, מוזיקליים וחזותיים) בקורפוס השירים תורם להפחתת מתח בקרב הצופים. יתר על כן ריאיון עם המפיק המוזיקלי העלה ארבעה נושאים מרכזיים הקשורים לבחירת השירים: (א) בין נוסטלגיה לעכשוויות; (ב) התמודדות עם משבר הקורונה; (ג) הסיפור מאחורי השירים; (ד) השירים כשלעצמם. אף שהעיבודים של השירים האלה הופקו במסגרת תוכנית טלוויזיה ספציפית, הם עומדים בפני עצמם, והם הושמעו ברדיו, שותפו ברשתות החברתיות והועלו לפלטפורמות מוזיקליות כמו ספוטיפיי (Spotify). העיבודים האלה הפכו לפסקול התקופתי עבור עשרות אלפי אנשים בישראל, ונתפסו בעיני הצופים כמפחיתי חרדה וכעוזרים להתמודד בשעת החירום שהביאה עימה המגפה.

* המאמר מבוסס על עבודת תזה מ.א. שהוגשה למחלקה לאמנויות, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, באר-שבע.

מילות מפתח: מוזיקה ישראלית, טלוויזיה ישראלית, חוסן בתקופות משבר, מולטי-מודאליות, משבר הקורונה.

מבוא

בשנת 1930, שנה לאחר הנפילה הגדולה של הבורסה בוול סטריט, כתבה הפזמונאית האמריקנית דורותי פילדס את השיר "On the sunny side of the street" עבור מחזמר בברודווי בשם Lew Leslie. זוהי העדות הראשונה לשיר שנכתב כדי לשפר את המורל, בשעה שאין מדובר באירוע שקשור במלחמה או טרור אלא באירוע אזרחי של משבר כלכלי גדול. השיר נכנס לקנון השירים האמריקני וזכה לחידושים רבים, ובכך הוא מראה את כוחה של המוזיקה לעודד אנשים בזמני משבר ולגרום להם לחוסן ולאופטימיות.

בסוף שנת 2019 פרצה בסין מגפת הקורונה (COVID-19) והחלה להתפשט בעולם כולו. גם ישראל התעוררה למציאות חדשה של ערפול וחוסר ודאות, ובדומה לשפל הגדול, מדובר באירוע אזרחי. למשבר הקורונה היו השפעות רפואיות וכלכליות, הוא הצריך הטלת סגרים, כניסה לבידוד, עטיית מסכות פנים, שמירה על היגיינה אישית והקפדה על ריחוק חברתי, כל זאת בהתאם להוראות הממשלה. בזמן שאזרחי ישראל היו ספונים בבתיהם, חזרה למסך הטלוויזיה תוכנית הבידור הישראלית "זהו זה" לאחר יותר משני עשורים של היעדרות מתקופת השיא שלה, בהשתתפותם של השחקנים גידי גוב, מוני מושונוב, שלמה בראבא, אבי קושניר ודב'ה גליקמן. בין המערכונים הקומיים נשזרו עיבודים חדשים של שירים בביצועם של שחקני זהו זה. במאמר זה ייעשה ניסיון לבחון את הרצון ליצור רגיעה והפוגה מהשגרה בצל הקורונה באמצעות קורפוס שירים הכולל חמישה עשר שירים של "זהו זה" 2020 – ימי קורונה" (עונה 1).

אופן השפעתן של תקשורת ההמונים והמוזיקה בתקופות משבר למושג "חוסן נפשי" (Resilience) הגדרות שונות המתארות יכולות אוניברסליות להתמודדות עם מצבי דחק ומשבר ולהסתגלות לנסיבות החיים שהשתנו בשל ממצבים אלו. מיומנויות קוגניטיביות ורגשיות, הניתנות לחקירה וללמידה, יכולות לתמוך בחיזוק החוסן ובלמידת ההתמודדות של הפרט עם מצבים מעוררי חרדה (בר-חי, זיגל ולביא, 2019). חלק מתפקידה של תקשורת ההמונים הוא לספק מידע ודרכי התמודדות בתקופות משבר. לדוגמה, בתקופת "מבצע צוק איתן" התקשורת שימשה כלי להפצת מידע ומתן הנחיות ובכך הצליחה לצמצם את חוסר הוודאות של התושבים ולחזק את תחושת השליטה שלהם במצב (אלרון, ישראלי, פדן ואלטשולר, 2015). אולם התקשורת לא משמשת רק כלי פרקטי להפצת מידע, ולעיתים השילוב של הומור בתקשורת משמש כלי טיפולי להפחתת המתח הנפשי בתקופת משבר. דוגמה לכך היא תוכנית הבידור האמריקנית M*A*S*H, ששודרה בשנות השבעים והציגה את קורותיו של צוות בית חולים שדה (פלרין) במהלך מלחמת קוריאה, אך למעשה עסקה במלחמת וייטנאם, שעדיין התנהלה כאשר הסדרה עלתה לאוויר (Wittebols, 1998). תוכנית נוספת ששודרה בארצות הברית היא The Daily Show בהגשת ג'ון סטיוארט, אשר הציגה למשל פרודיה על מהדורת החדשות ששודרה לאחר אירועי 11 בספטמבר בשנת 2001 (Achter, 2008).

בישראל, בשנת 1991, בתקופת מלחמת המפרץ, יצרה התוכנית "זהו זה" מבנה של קטעים קומיים בנושא המלחמה ולרגע אפשרה להביט במציאות במבט קומי ומשועשע. בכך "זהו זה" הפכה לסמל שהציע היפוך של המציאות הקשה בזמן המלחמה והקלה סאטירית המאפשרת בריחה מהמציאות (Hazan, 2001). התוכנית "זהו זה", שבתחילה יועדה לבני נוער, קיבלה בתקופת מלחמת המפרץ את ה"רייטינג" הכי גבוה בתולדותיה, ונולדו בה דמויות קומיות כמו הבאבא בובה ושלושת הזקנים על הספסל. התוכנית סייעה להפיג לחצים ובכך מילאה "שירות

לאומי", ובה בעת היא העניקה משמעות חדשה ואנטי הירואית לחוויית המלחמה, שהתבטאה בכך שכולם יושבים וצופים בתוכנית בידור בטלוויזיה, בשעה שהאויב שולח טילי סקאד אימתניים אל ערי ישראל (אלמוג, 2004). בהקשר זה ראוי לציין את המושג "מדורת השבט", שטבע מרשל מקלהון (McLuhan, 1962/1992), אשר משמש בישראל כדי להמחיש את תפקידה של התקשורת ביצירת שילוב חברתי, דימוי הנגוע בנוסטלגיה למציאות טלוויזיונית (פינצ'בסקי, 2008).

בדומה לאמצעי התקשורת, גם למוזיקה יכולה להיות השפעה חיובית על המאזינים לה, וניתן להשתמש בה כדי להתמודד עם תקופות משבר. בישראל, למשל, לפני מלחמת המפרץ ובמהלכה, נעשה שימוש בכוחה של המוזיקה ככלי טיפולי באמצעי התקשורת האלקטרוניים, הרדיו והטלוויזיה, כדי לסייע לאוכלוסייה להתמודד עם המשבר ולהגביר את חוסנה הלאומי (Brodsky, 1991). כתגובה לאירועי 11 בספטמבר צמחו סוגים שונים של מוזיקה פופולרית. למשל להקת ה"Beastie Boys" שהביעה כעס, בלבול ויגון בשיריה, והזמר ברוס ספרינגסטין, שהשתמש בשירים ככלי מחאה פוליטי (Gengaro, 2009).

מחקר ישראלי חדש של גרנות (2020) בוחן את האופן שבו אנשים משתמשים בפעילויות שונות, בעיקר במוזיקה, כדי להפיג מתח, חרדה ובדידות ולחזק את החוסן והרווחה הנפשית בשגרת החיים הלא צפויה שהגיעה בעקבות משבר הקורונה. בתקופה זו, שאופיינה בבידוד חברתי, צמחו שני סגנונות מוזיקליים חדשים: הראשון הוא "שירת מרפסות", תופעה שהתחילה באיטליה והתפשטה בכל רחבי העולם. הסגנון השני הוא "שירה משותפת באמצעות הזום (Zoom)", ובו כל אחד מחברי ההרכב מקליט את תפקידו בנפרד, ולאחר עבודת עריכה, מאוחדים התפקידים לכדי יצירה משותפת המאפשרת לשמר את הקהילתיות (גלבו, 2020). אלירם (2020) מגדירה את שירת המרפסות ושירת הזום כסוגים של שירה בציבור, שירת ה"ביחד" המחזקת את המשתתפים בה. לטענתה של גרנות (2020), המוזיקה עוזרת לנו בתקופה

של ריחוק חברתי, משמשת גשר שיכול לחצות קירות וירטואליים וממשיים ומאפשרת לנו להרגיש יחד, לחוות את העולם הרגשי שעולה מתוך המוזיקה והטקסט, לשפר את מצב הרוח ולהפחית רגשות שליליים ותחושת דחק.

טיפול במוזיקה

מטפלים במוזיקה משתמשים בהאזנה למוזיקה, בייחוד לשירים המשלבים מילים ולחן, כדי לנהל ולווסת רגשות, ככלי אסטרטגי להתמודדות והורדת מתח, חרדה ודיכאון, וכדי להגביר רגשות של ערך עצמי ושייכות (de Witte et al., 2020). גישה טיפולית זו מכונה לרוב תרפיה במוזיקה מבוססת האזנה (Receptive Music Therapy). במסגרת הגישה מטפלים במוזיקה שרים שירים; דנים במילות השירים; כותבים מחדש מילים לשירים, דבר היוצר משמעות אישית למטופלים; מלחינים שירים חדשים לאותן המילים; ואפילו מאלתרים באקורדים להיטים מוכרים. כל אלו הם כישורים מפותחים, שנכללים בסל הטיפול של המטפלים המשתמשים במוזיקה כדי להשביח או לשמר את הבריאות הפיזית והנפשית של המטופלים. מטפלים במוזיקה משתמשים במוזיקה ובפעילויות מוזיקליות למטרות מגוונות: ליצור תחושת נוחות וביטחון; להמריץ ולתת מוטיבציה; להעלות את רמות הדופמין המשפר את מצב הרוח; להפיק תגובות רגשיות וזיכרונות; לתת סימן לתגובות רגיעה; להפחית כאבים; להוריד את לחץ הדם ולייצב את קצב הלב. בתרפיה במוזיקה מבוססת האזנה, המטפלים יכולים להשתמש בשירים פופולריים מוכרים וגם בשירים שאינם מוכרים; שירים הכוללים מילים; גרסאות אינסטרומנטליות המשמשות ליווי לשירת המטופל ("קריוקי"), וכן לכלול מוזיקה ממגוון סגנונות (ז'אנרים).

המחקר הנוכחי לא עוסק באופן ישיר בשימוש בהאזנה למוזיקה כתרפיה או בתרפיה. עם זאת אנו טוענים כי מחקר זה שופך אור על הערך הטיפולי של המוזיקה גם כאשר היא נעשית מחוץ לקליניקה ומגיעה להמוני צופים באופן מסחרי.

מדינת ישראל, יחד עם שאר מדינות העולם, מתמודדת מתחילת שנת 2020 עם מחלת הקורונה (COVID-19), שארגון הבריאות העולמי הכריז עליה כעל מגפה עולמית (מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל, 2020). במהלך הסגר הראשון של משבר הקורונה, אנשים רבים ברחבי העולם החלו להשתמש במוזיקה כדי להתמודד עם המצב הבלתי צפוי. בפרויקט מיוחד שהוביל מוסד "מקס פלנק" בגרמניה, נערך מדגם רב-תרבותי של 5,113 משיבים משש מדינות משלוש יבשות (גרמניה, צרפת, בריטניה, הודו, איטליה וארה"ב), שענו על סקר מקוון על איך ולמה הם השתמשו במוזיקה במהלך המשבר. יותר ממחצית מהנשאלים השיבו כי הם האזינו למוזיקה כדי לשמור על רווחה נפשית באמצעות התמודדות עם גורמי לחץ רגשיים וחברתיים, וכדי לווסת דיכאון, פחד, מתח ובדידות – כתחליף למפגשים החברתיים שהיו חסרים בתקופת הסגר והבידוד (Fink et al, 2021).

במחקר אחר יישמו פרויקט תרפיה במוזיקה שהתבססה על רשימות האזנה מסוימות (Playlists) כטיפול לאנשי רפואה שעמדו בחזית המאבק בקורונה באיטליה ושהיו "תחת לחץ יום-יומי מתגבר במשמרות עבודה ממושכות, עם חוסר בצידוד ממגן, פחד מלהידבק ולהדביק את בני משפחותיהם, ומתח הקשור באיבוד מטופלים רבים, קולגות ובמקרים מסוימים את אהוביהם" (Giordano et al., 2020, p. 1). במחקר ראשון מסוגו, השתמשו בתרפיה במוזיקה כהתערבות תומכת לצוות הרפואי – רופאים ואחיות. צוות המחקר גילה ירידה ניכרת בעוצמות של עייפות, עצבות, פחד ודאגה לאחר הטיפול.

כמה חוקרים (Fink et al., 2021; Gundersen, 2020; Hansen et al., 2021;) החדשה של המוזיקה כינויים שונים כגון "מוזיקת קורונה", "שירי קורונה", "שירי מגפה", "מוזיקה של הדבקה", "מוזיקה מתוך הבידוד" ו"שירי התמודדות"; אלו הם

קטעים מולחנים חדשים, רשימות השמעה בנושאים שונים ושירים מוכרים שמילותיהן שונו כדי להתאים למגפה. גרנות מציינת שהמוזיקה שהושמעה במהלך המגפה "הייתה יעילה מאוד בהסדרת מצב הרוח, בהגדרת הזהות העצמית [...] בהפחתת הבדידות וביצירת תחושת שייכות" (Granot et al., 2021, pp. 15–16).

לאחרונה, כמה מחקרים בחנו את האפקטיביות של האזנה למוזיקה בניהול מתח ותמיכה ברווחה נפשית בתקופת משבר הקורונה; המחקרים הללו נערכו ספציפית במדינות כמו אוסטרליה (Krause et al., 2021; Vidas et al., 2021), בריטניה (Gibbs & Egermann, 2021); איטליה (Giordano et al., 2020) וארה"ב (Hurwitz & Krumhansl, 2021). סקרים רב-תרבותיים נוספים כוללים את צרפת, גרמניה, בריטניה, הודו, איטליה וארה"ב (Fink et al., 2021) ואת ארגנטינה, ברזיל, סין, קולומביה, איטליה, מקסיקו, הולנד, נורבגיה, ספרד, בריטניה וארה"ב (Granot et al., 2021). באופן קולקטיבי, הממצאים מכל המדינות הללו תומכים בעובדה שהתערבות במוזיקה היא בין אסטרטגיות ההתמודדות המובילות למצוקה פסיכולוגית, וכי היא משפרת את הרווחה הנפשית בקרב אנשים שחוו את מגפת הקורונה. לא ידוע לנו על מחקר שבחן את ההתערבות המוזיקלית בישראל.

לבסוף, מחקר נוסף העלה כי מכיוון שמפגשים שבעבר היו פנים אל פנים אך במהלך הסגרים של משבר הקורונה הם הוגבלו לקשר וירטואלי, רשימות השמעה המשותפות התגלו כתחליף מותאם (Park & Kaneshiro, 2021). בהקשר זה ראוי לציין כי ממחקרם של שפר וארולה (Schafer & Eerola, 2020) עלה שבמהלך בידוד חברתי אנשים עשויים לחוש הקלה בבדידות באמצעות "יצירת יחסים" פרה-חברתיים עם דמויות מתוכניות טלוויזיה וכן עם דמויות שתוארו במילות שירים (ראו גם Lehman, 2021); הייצוגים הללו מכונים "תחליפים חברתיים". שפר וארולה (Schafer & Eerola, 2020) העלו גם את האפשרות שהדמויות הללו יכולות להופיע

ברשימות השמעה מוזיקליות, דבר היכול להקטין את תחושת הבדידות באמצעות הגברת תחושת הנוחות, השייכות, שיתוף ברגשות והיזכרות ברגשות משמעותיים. המחקר העלה כי אף שכל אדם היה מבודד, המשתתפים דיווחו שרשימות ההשמעה המשותפות אפשרו להם להרגיש שהמוזיקה שהם מאזינים לה היא 'בעלות נפוצה' והם אף 'יוצרים אותה ומשתמשים בה באופן משותף'.

הרצון לחזור למוכר בתקופות משבר

הקשר המורכב בין המוזיקה לבין מערכת העצבים האנושית הוא תחום מדעי בפני עצמו שמכונה מדעי המוח הקוגניטיביים של המוזיקה. כאשר אנו מקשיבים לשירים האהובים עלינו, המוח משחרר מוליך עצבי בשם דופמין שגורם להנאה. המשיכה הנוסטלגית למוזיקה נוגה קשורה גם בהנאה שגורמים לנו זיכרונות העבר, שכמעט תמיד מהולים גם בסבל קל, כמו בתבשיל חמוץ מתוק או בבירה מרירה (אלמוג, 2012). אלירס (2006) מציינת כי סגנון הזמר העברי, שפורח בישראל בתקופות משבר, כמו רצח רבין והמצב הביטחוני באינתיפאדה השנייה, החזיר את השירה בציבור למרכז הבמה, ושילב גם קהל יעד של צעירים ובני נוער, שאינם מאזינים בדרך כלל לסגנון הזה.

הפסקול המוזיקלי בקולנוע הישראלי מבטא באופן מובהק התרפקות על העבר ומשמיע מחדש שירים תקופתיים שנבחרו בקפידה. בבחירה זו יש משום אמירה על רגעים חשובים בהיסטוריה הישראלית ועל התמורות בתרבות שהם מייצגים ובכך מוצע דיוקן של המאבק על משמעות הישראליות וההשתייכות אליה, ועל תהליכים בחברה הישראלית (טלמון, 2014). מסקר שהפיץ מכון נילסן (MRC DATA, 2020) במטרה לבדוק את השפעת משבר הקורונה על תעשיית הבידור בארה"ב, עלה כי אנשים פונים לתכנים שהם מכירים מהעבר במטרה לחפש נחמה. הדבר בולט הן בצריכת תוכניות הטלוויזיה והן בצריכת המוזיקה. למשל, כ-55% מהמשיבים צפו

שוב בתוכניות טלוויזיה שכבר צפו בהן בעבר, וכ-82% מהם האזינו למוזיקה שהם מאזינים לה בדרך כלל. כלומר, הנתונים מראים שהייתה העדפה למוכר והידוע ופחות לתכנים חדשים.

בישראל, משבר הקורונה הביא עימו גל של "איחודים" טלוויזיוניים – תוכניות נוסטלגיות ששידוריהן נפסקו חזרו אל המסך, למשל: "זהו זה", "הקומדי סטור", "צחוק מהעבודה", "הפיגמות", "בובה של לילה" ו"השיר שלנו". איחוד של חבורות מהעבר פועל על הרגש הנוסטלגי. בעיתות משבר וחוסר ודאות הכי פשוט להישאב אל המוכר כדי להיזכר בתקופות משמחות ונעימות, והבידור שהוא מייצר יישאר חלק מהזיכרון הציבורי של התקופה (וולף, 2020).

גרנות (Granot et al., 2021) מציינת שנוסטלגיה מקושרת לעיתים עם זיכרון אוטוביוגרפי, עוררות גבוהה, קרבה, חיבה ורגשות מעורבים חזקים – בעיקר במוזיקה עצובה ובמילות השירים. זיכרונות נוסטלגיים יכולים להיות גם בטבע האנושי. כמה חוקרים (Gibbs & Egerman, 2021; Hurwitz & Krumhansl, 2021; Lehman,) (2021; Yu-Cheong Yeung, 2020) גילו כי מוזיקה המעלה נוסטלגיה, מקושרת בעיני המאזינים לזיכרונות של תקופות משמעותיות בחייהם שהביאו עימן שמחה וסיפקו רוגע, נוחות ותחושת ביטחון וכתוצאה מכך הגבירו את הרווחה הנפשית. זאת ועוד, מחקר שנערך בשש ארצות באירופה (בלגיה, צרפת, איטליה, ספרד, שוודיה ובריטניה), העלה כי במהלך הסגר הראשון בתחילת 2020, היו שינויים בדפוסי צריכת המוזיקה בקרב משתמשי ספוטיפיי (Spotify), אשר העדיפו תוכן נוסטלגי, ויצרו רשימות השמעה, שגם שותפו באמצעות הרשתות החברתיות (Yu-Cheong Yeung,) (2020; Spotify, 2020). עם זאת, הורביץ וקרומהנסל מצאו כי הרגלי ההאזנה לספוטיפיי במהלך הסגר, חזרה למהלך נורמטיבי בסביבה היברידית (Hurwitz & Krumhansl, 2021).

התוכנית "זהו זה" בתקופת מגפת הקורונה אחת מהסוגות הטלוויזיונית הוותיקות היא שילוב של קטעי מוזיקה ושירה כקטעי קישור בתוך קומדיה סאטירית. סוגה זו הייתה פופולרית בתוכניות טלוויזיה ששודרו בארה"ב בשנות החמישים והשישים של המאה העשרים, אשר שילבו שירים מסגנונות מוזיקליים מגוונים, המהווים סוכני תרבות ומבנים משמעות (Rodman, 2010). הדוגמה הבולטת היא התוכנית Saturday Night Live, המשודרת משנת 1975 ועד היום, ומארחת מוזיקאים רבים ששרים בין המערכונים הקומיים, ועצם השידור החי מאפשר לעיתים להביא מחאה וביקורת באמצעות השירים. למשל: קטע רוק כבד אלטרנטיבי שנוגן לאחר סטירה אירונית המבקרת את תרבות הצריכה או כאשר הזמרת שינייד או'קונור שרה ביצוע א-קפלה לשיר "War" של בוב מארלי, והוסיפה את המילים "התעללות בילדים" (Child abuse), כמחאה על ניצול מיני שהתרחש בכנסייה הקתולית (Vesey, 2013).

התוכנית המקורית של "זהו זה" שודרה זה עשרים שנה (בשנים 1978–1998), ונוסף להיותה תוכנית בידור היא שימשה גם במה למוזיקאים ישראלים (כהן, 2017). בשנת 2020, בעת משבר הקורונה, חזרה התוכנית "זהו זה 2020 – ימי קורונה" לעונה חדשה; ובכל שבוע המנהל המוזיקלי עיבד שיר מוכר עבור התוכנית, וכך שודרו בעונה הראשונה חמישה עשר שירים (כאן 11 – תאגיד השידור הציבורי, 2020A). לפי לסינגר (2020), השירים עצמם קיבלו מעל מיליון צפיות ברשתות החברתיות, ונתוני הצפייה בשירים גבוהים יותר מנתוני הצפייה בפרקים השלמים של התוכנית, הכוללים גם מערכונים הומוריסטיים (כאן 11 – תאגיד השידור הציבורי, 2020B). בעקבות ההצלחה, המשיכה התוכנית "זהו זה" לעונה נוספת, והשירים בה יצאו מטעם חברת NMC ביישומונים דיגיטליים שונים כמו ספוטיפיי (Spotify), אפל מיוזיק (Apple Music), יוטיוב (Youtube), דיזר (Deezer) ואייטונס (iTunes) (אתר Fanlink, 2020).

המחקר הנוכחי

מחקר גישוש זה התמקד בקורפוס הכולל את חמישה עשר שירי העונה הראשונה של תוכנית הטלוויזיה "זהו זה 2020 - ימי קורונה" ובחן את המוזיקה כמעבירה מסרים של רוגע והורדת מתח בתקופת משבר הקורונה. להלן השאלות שבהן עסק המחקר:

1. עד כמה שירי העונה הראשונה של תוכנית הטלוויזיה "זהו זה 2020 - ימי קורונה"

מעבירים מסרים של הרגעה והורדת מתח בתקופת משבר הקורונה?

2. עד כמה מיוצגים המסרים הללו בשירי התוכנית באמצעות מרכיבים מילוליים,

מוזיקליים וחזותיים?

לצורך המחקר, נבנתה חבילת חקר המשלבת גישות כמותיות ואיכותניות. השלב הראשון כלל ניתוח מדיה מולטי-מודאלי של קורפוס חמישה-עשר השירים במטרה למצוא את המסרים המיוצגים באמצעות מרכיבים שונים – מילוליים, מוזיקליים וחזותיים של הביצועים. השלב השני כלל ניתוח תוכן והערכה מוזיקלית, מתוך ריאיון שנערך עם המפיק המוסיקלי של התוכנית.

שלב א: ניתוח מולטי-מודאלי

פריט מולטי-מודאלי הוא פריט המשתף פעולה עם אופנויות אחרות, כגון צילום, איור ומוזיקה (Kress & Van Leeuwen, 2001). וידאו-קליפ הוא למשל זיאנר טלוויזיוני, תוצר של תרבות פופולרית, שמזוהה עם מוזיקת הפופ והרוק, והחל להיות נפוץ עם הקמת ערוץ הטלוויזיה MTV בשנת 1981 (פרידמן-פפו, 2001). הקליפ הוא סרט וידאו קצר המבוסס על מילים ומוזיקה, ומורכב מצירוף של שלוש שפות סימנים: שפת התמונה, שפת המוזיקה והשפה המילולית המושרת. לכל אחת מהשפות הללו יש כמה רובדי משמעות, שעליהם נוספים רובדי משמעות הנוצרים מהמפגש ביניהן (פרידמן, 2014). ניתן לשייך את שירי "זהו זה" לסוגת הווידאו קליפ, מכיוון שהם כוללים את מילות השירים, את הלחן המוזיקלי ואת התמונה החזותית המתבטאת

בתפאורה וברקע. עם זאת, יש בשירים הללו גם רובד תרבותי נוסף הנובע מההקשר של התוכנית שבה הוא משודר. בשלב א, שיטת הניתוח התבססה על מודלים לניתוח וידאו-קליפ של כמה חוקרים כגון פרידמן (2009) Goodwin, (1992) ו-Williams (2003). הדירוג הכללי היה לפי שלושה תתי-תחומים: המילים, המוזיקה וההופעה. בניתוח נבדק עבור עשרה מרכיבים "עד כמה המרכיב תורם להפחתת רמת החרדה". כל אחד מהמרכיבים דורג בסולם ליקרט בן 4 רמות (מ-1 = 'בכלל לא' ועד 4 = 'במידה רבה'). לבסוף חושב ממוצע כולל. המרכיבים שנבחרו הם: (1) נושא השיר; (2) סגנון מוזיקלי; (3) מלודיה; (4) הרמוניה; (5) מהירות (טמפו); (6) עיבוד כלי הנגינה; (7) עיבוד קולות; (8) רקע ותפאורה; (9) תנועות ושפת גוף. ראו לוח א'.

לוח א': מודל לניתוח מולטי-מודאלי בכל קליפ של כל שיר

4	3	2	1
תורם להפחתת החרדה במידה רבה	תורם להפחתת החרדה במידה בינונית	תורם להפחתת החרדה במידה מועטה	בכלל לא תורם להפחתת החרדה

קוד	מרכיבים	תיאור	ציון
מילים (Lyrics)	מקור		
	נושא השיר		
ממוצע: מילים			
מוזיקה (Music)	סגנון מוזיקלי		
	מלודיה		
	הרמוניה		
	מהירות (Tempo)		
	עיבוד כלי נגינה		
	עיבוד קולות		
ממוצע: מוזיקה			
הופעה (Performance)	רקע ותפאורה		

רונית אפרתי חקוק וורן ברודסקי, זהו זה 2020 – ימי קורונה

בין המילים, גיליון 20, תשפ"ב-2022

		תנועות ושפת גוף	
			ממוצע: הופעה

ממוצע כולל: _____ סטיית תקן: _____

השיפוט נעשה בידי שני גורמים: חוקרת בתחום הפסיכולוגיה של המוזיקה (הכותבת הראשית) והמפיק המוזיקלי של התוכנית. ראו לוח ב'. יש לציין שהמפיק המוזיקלי אמר בריאיון שבדירוגו הוא מביא בחשבון גם את התגובות שקיבל מקהל המאזינים. ניתן לראות בלוח ב' שהממוצעים של שני השופטים קרובים ביותר, ואינם שונים מבחינה סטטיסטית:

$$.t = 0.322, df = 28, p = 0.75, d = 0.1176, CI 95\% [-0.1608-0.2208]$$

הממוצעים מראים כי השירים בעונה נתפסו לרוב כתורמים לרוגע ולהפחתת המתח ממשבר הקורונה.

המרכיבים המילוליים

תוכניות השירה המוזיקליות בסגנון "כוכב נולד", הביאו אל צפיית השיא הטלוויזיונית שירים שנשלפו ממאגר המוזיקה הפופולרית הישראלית (סרוסי ורגב, 2013). ואולם בשונה מן החידושים, בשירי התוכנית "זהו זה" המבצעים לא נמדדים על הביצוע שלהם, וכך מי שעומד במרכז ומקבל את ה"כבוד" הוא השיר עצמו. תוכנית הטלוויזיה "זהו זה 2020 – ימי קורונה" שודרה בתקופה של משבר, הגבלות ואירועים יום-יומיים. בתוכנית הטלוויזיה לא ניתן להפריד בין החלקים הקומיים, שעוסקים בעניינים סאטיריים ואקטואליים, לבין השירים. מתוך קורפוס של חמישה עשר השירים שהופיעו בעונה הראשונה של התוכנית, יותר ממחצית עסקו בנושאים הקשורים להתמודדות עם הפחד והקושי והציגו תקווה ואופק חיובי שמחכה בסוף

רונית אפרתי חקוק וורן ברודסקי, זהו זה 2020 – ימי קורונה

בין המילים, גיליון 20, תשפ"ב-2022

תקופת חוסר הוודאות. בחלק מהשירים היו תוספות מילוליות שלא הופיעו בביצוע המקורי, במטרה להוסיף הומור שיעזור להתמודדות עם המשבר. לדוגמה: בסוף השיר "צריך להזיע" הוסיפו את המילים "הכול יסתדר", והכוונה היא למשבר הקורונה; בשיר "שני תפוחים" נוסף קטע מעבר עם המילים: "Don't worry, be happy" (מתוך שירו הידוע של בובי מקפ'רין); בשיר "איזה אחלה עולם" ישנו קטע נגינה ארוך, והמבצעים ניצלו זאת כדי לעשות "מיני מערכון" קומי, בדיבור ולא בשירה, בנושא "איפה אתם בליל הסדר".

המרכיבים המוזיקליים

שירי התוכנית "זהו זה 2020 – ימי קורונה" (עונה 1) עובדו בסגנונות מוזיקליים מגוונים: פופ/רוק, ג'אז, ולס, בוסה נובה, קאנטרי, מוזיקה קלסית ושירי ארץ ישראל. סגנון שירי ארץ ישראל, המכונה "ארץ ישראל הישנה והטובה", הוא ביטוי נוסטלגי של ערגה וגעגוע ל"מה שהיה פעם" והוא פורח ונעשה פופולרי בתקופות ביטחוניות קשות, כאשר גובר הצורך בלכידות חברתית (Brodsky, 1991; Dubnov, 2015); אלירם, 2006). השירים מתוך התוכנית "זהו זה" הושמעו והצליחו גם מעבר לגבולות התוכנית עצמה, אבל השיר שיצר את הפריצה והשינוי בתודעה הציבורית, היה החידוש לשיר "צל עץ תמר", הידוע בעיקר בביצועו של זוהר ארגוב, שהפך אותו לקלסיקה מזרחית. דווקא החיבור הלא שגרתי של חברי "זהו זה" עם הסגנון של מוזיקה מזרחית, שהוא רחוק מהתדמית שלהם, עורר עניין וסקרנות בקרב כל שכבות הציבור ויצר את הפריצה הגדולה לתודעה של שירי התוכנית. מותו בטרם עת של זוהר ארגוב העצים את מעמדו ההרואי, ודמותו הטרגית תיארה את תחושותיו של מגזר רחב שהופלה תרבותית בחברה הישראלית. בשנים האחרונות, המוזיקה המזרחית הפכה למרכזית ועומדת בקדמת הבמה (קפלן, 2010), ובמהלך השנים נוצר קורפוס שירים כלל-ישראלי מכל התרבויות המוזיקליות (סרוסי ורגב, 2013).

העיבודים של כלי הנגינה נתפסו גם הם כתורמים להפחתת החרדה, וזאת אף על פי שהנגנים הקליטו את עצמם בבית, בעקבות משבר הקורונה, ולא הופיעו פיזית על הבמה יחד עם המבצעים. למרות זאת, ההשקעה בעיבודים המוזיקליים והמחשבה על כלי נגינה שיתאימו לכל סגנון, יצרו את ההרגשה המוזיקלית גם מבלי לצפות בנגנים ובכלי הנגינה באופן פיזי. לדוגמה: לשיר "שמש שמש" שעובד בסגנון קאנטרי הוסיפו כינור ובנג'ו, ולשיר "עוד סיפור אחד של אהבה" שעובד בסגנון קלאסי, הוסיפו צ'מבלו. באופן יוצא דופן, בשיר האחרון של העונה "שיר נבואי קוסמי עליז", למרות משבר הקורונה, כל הנגנים הוקלטו יחד באולפן והופיעו על הבמה. מבחינת עיבוד הקולות, השירה הייחודית של מבצעי "זהו זה" בקולות גבריים מזכירה להקות בין-לאומיות משנות השישים, וגם את מקבילתם הישראלית הגשש החיוור.

המרכיבים החזותיים

אנו חיים בעולם של סימנים וסמלים – של העבר ושל ההווה – ומאחורי כל סימן עומד רעיון או משמעות. הסימנים והסמלים יכולים לבוא לידי ביטוי באמצעים שונים כגון ציור, צילום ושפת גוף. מדע הסמיוטיקה מעניק לנו כלים המאפשרים לנתח את מערכות הסימנים הללו, לפרשן ולהבין את המשמעות התרבותית והחברתית שעומדת מאחורי תכניי המועברים באופנים שונים (Arackal, 2015).

ניתוח הממצאים החזותיים של ביצועי השירים העלה כי השימוש ברקע ובתפאורה נתפס כגורם להפחתה ברמת החרדה ב-60% מהשירים. לעיתים ישנה תפאורה פיזית שנמצאת על הבמה, ולעיתים ישנו גם מסך מאחורי הבמה שמקרינים עליו קטעי וידאו. לדוגמה, בשיר "איזה אחלה עולם" התפאורה מתאימה לסגנון שנות השישים והשבעים בארה"ב, ועל גבי הרקע החשוך מופיעים שלטי ניאון זוהרים שעליהם כתוב באנגלית "מועדון" או "מכירת כרטיסים" – בסגנון מסעדות ה"דיינר" (Diner) האמריקניות שאפיינו את תקופה זו. השיר "צריך להזיע", ששודר בפרק האחרון של העונה הראשונה, הוא כולו מחווה לסמלים של התוכנית "זהו זה" המקורית. הרקע

הוא צהוב ועליו משובץ הלוגו של "זהו זה" בכל מיני צבעים, ובמסך הווידאו מוצג הווידאו-קליפ המקורי של אותו השיר בביצוע של חברי "זהו זה" משנת 1985 (כאשר אותם המבצעים צעירים יותר). המחווה הנוסטלגית הזאת מתייחסת לתוכנית "זהו זה" כאייקון תרבותי, וזאת באמצעות הסמל הפיזי שלה בדמות הלוגו, ובדמות אותן דמויות צעירות, שמחות ולכאורה נטולות דאגה ששבו אל הקהל בשנית 35 שנים לאחר שצולם הווידאו-קליפ המקורי (בתקופת משבר הקורונה).

השימוש בתנועות ובשפת גוף נתפס כגורם להפחתה ברמת החרדה ב-80% מהשירים. מדובר בשחקנים ותיקים ומקצועיים אשר יודעים להעביר מסרים בשפת הגוף, עד לרמת הבעות הפנים. המפיק המוזיקלי מצא כי אופי השירה שהכי התאים למבצעים הוא נינוח, "נונשלנט" ולא מתאמץ. חברי "זהו זה" פונים לקהל בגובה העיניים, גם בתנועות ובמחוות הגופניות, וגם באופי השירה שלהם בצורה אותנטית, מבלי ניסיון להרשים, ואולי בפשטות זו טמונה סוד הצלחתם.

לוח ב': דירוג החוקרת והמפיק המוזיקלי של תרומת השירים להפחתת החרדה על

פי תפיסתם

שם השיר	המדרג	מילים M	מוזיקה M	הופעה M	ממוצע כולל	סטיית תקן
1. פרנויה	חוקרת	2.50	1.83	01.5	1.94	0.42
	מפיק	4.00	2.00	3.00	3.00	0.82
2. אחלה עולם	חוקרת	4.00	4.00	4.00	4.00	0.00
	מפיק	4.00	4.00	4.00	4.00	0.00
3. האוהבים את האביב	חוקרת	3.00	3.33	03.5	3.28	10.2
	מפיק	4.00	4.00	4.00	4.00	0.00
4. לוקח ת'זמן	חוקרת	02.5	4.00	3.00	3.17	0.62
	מפיק	3.00	3.00	3.00	3.00	0.00
5. שיר לשירה	חוקרת	4.00	3.83	2.00	3.28	10.9
	מפיק	2.00	3.00	2.00	2.33	0.47
6. היא תבוא	חוקרת	4.00	03.5	4.00	3.83	40.2
	מפיק	3.00	4.00	4.00	3.67	0.47

10.2	3.22	3.00	3.17	03.5	חוקרת	7. יום של חול
0.47	3.33	3.00	3.00	4.00	מפיק	
0.59	2.64	02.5	3.43	2.00	חוקרת	8. צל עץ תמר
0.00	4.00	4.00	4.00	4.00	מפיק	
70.5	2.40	2.00	03.2	2.00	חוקרת	9. בואי נתחבק
0.47	3.33	3.00	4.00	3.00	מפיק	
40.4	3.61	3.00	3.83	4.00	חוקרת	10. שני תפוחים
0.47	2.33	3.00	2.00	2.00	מפיק	
10.9	3.28	2.00	3.83	4.00	חוקרת	11. מילה טובה
0.00	4.00	4.00	4.00	4.00	מפיק	
10.4	3.71	4.00	3.14	4.00	חוקרת	12. שמש שמש
0.47	2.67	2.00	3.00	3.00	מפיק	
20.4	3.06	3.50	3.17	02.5	חוקרת	13. עוד סיפור
0.47	3.33	4.00	3.00	3.00	מפיק	
20.4	3.56	4.00	3.67	3.00	חוקרת	14. צריך להזיע
0.47	2.33	3.00	2.00	2.00	מפיק	
40.1	3.90	4.00	3.71	4.00	חוקרת	15. שיר נבואי קוסמי עליז
0.00	4.00	4.00	4.00	4.00	מפיק	
0.25	3.26					שיפוט החוקרת
0.26	3.29					שיפוט המפיק

שלב ב: ריאיון

בשלב ב של המחקר בוצע ריאיון חצי-מובנה עם המפיק המוזיקלי של התוכנית "זהו זה 2020 – ימי קורונה". המחקר אושר על ידי ועדת האתיקה (IRB) של אוניברסיטת בן גוריון בנגב. הריאיון בוצע בשיחת וידאו באמצעות תוכנת זום (Zoom), וכלל שמונה עשרה שאלות שנשלחו למרואיין מראש. במהלך הריאיון, המרואיין ביצע דירוג כמותי של השירים (כפי שתואר בשלב א). הריאיון הוקלט ותומלל. עיבוד וניתוח הנתונים נערך בגישה איכותנית-פרשנית של ניתוח נתונים תמטי באמצעות בניית קטגוריות המושתת על תהליך של קידוד, על פי גישת של התיאוריה המעוגנת בשדה (Strauss & Corbin, 1990). מניתוח תוכן הריאיון עלו ארבע תמות מרכזיות: (א) בין

נוסטלגיה לעכשוויות; (ב) התמודדות עם משבר הקורונה; (ג) הסיפור מאחורי השירים; (ד) השירים כשלעצמם.

א. בין נוסטלגיה לעכשוויות – "כל המותג הזה הוא סמל לפעם"

חזרתה של התוכנית "זהו זה" עקב משבר הקורונה מראה כי ישנו געגוע עז לשירי ארץ ישראל של "פעם" ולחבורת "זהו זה", המסמלת תקופה טובה יותר מההווה הלא פשוט. כך ניסח זאת המפיק המוזיקלי:

מה שקרה עם זהו זה הוא שהקושי הגדול לקבל את המציאות, וכשהמציאות הקשה מתפוצצת בפרצוף, כשזה פוגש את הסמלים האלו, שזה סמל של פעם ונוסטלגיה, לא יעזור, גידי ומוני, זהו זה, כל המותג הזה הוא סמל לפעם, הוא סמל למה שהיה פה. אנשים אוהבים להשתמש במושג שאני שונא – "שזה ארץ ישראל היפה", "ארץ ישראל הישנה". אני לא סובל את המושג הזה כי הוא מכיל כל כך הרבה הדרה וגזענות בתוכו, אבל בסוף זה נפש של אנשים, ואנשים רואים את החבר'ה האלו שרים, שרים את השירים שאנחנו בוחרים לשיר, והם מתמלאים בגעגוע ורגש וזה פשוט מנחם אותם.

אולם למרות הנוסטלגיה והגעגוע לעבר, הבחירה של השירים היא בחירה עדכנית ואקטואלית שנעשתה בכל שבוע, ומתייחסת לאירועים הכי רלוונטיים ובווערים שעלו מתוך משבר הקורונה: הסגר הכללי, החגים ועוד. לדוגמה, השיר "בואי נתחבק" עוסק בנושא של געגוע למגע ולחיבוק; השיר "לוקח ת'זמן" עוסק בנושא של להירגע ו"לקחת את הזמן" בעת הסגר; השיר "האוהבים את האביב" הותאם לחג הפסח. השירים גם מותאמים להקשר שבו הם שזורים בתוכנית, בין מערכונים קומיים סאטיריים: "בסופו של דבר זו תוכנית אקטואליה, והשיר

נמצא בתוך מערכון שדיבר על השירים היום [...] אני חושב שהקהל הרגיש את הרלוונטיות שלו ואת האקטואליה שבו".

ב. התמודדות עם משבר הקורונה – "כל עוד הקורונה התניעה, אנחנו המשכנו"

התוכנית "זהו זה" תוכננה לחזור לפרק איחוד חד-פעמי, אחרי ניסיונות רבים לאיחוד במהלך השנים שלא צלחו, ואחרי ההצלחה של הפרק הראשון, התוכנית התארכה לעונה שלמה, ובהפרש של שבועיים בלבד, המשיכה לעונה שנייה מתוך צורך לספק את דרישת הקהל: "כל עוד הקורונה התניעה, אנחנו המשכנו, ממש ככה".

המפיק המוזיקלי סבור כי הטלוויזיה חזרה להיות "מדורת השבט" בתקופת הקורונה, כלומר: ישנה חזרה לאחדות דרך המסך, בדומה לעידן החד-ערוצי שהיה בעבר: "יש פה איזו מדורת שבט בבדידות של כל אחד בבית, שכולם צופים בזה, יש איזו תחושה של חיבור, שחושבים עליי, כאילו על הבן-אדם בבית בזמן הקורונה".

יתר על כן היחס בתקופת הקורונה לקשישים מעל גיל 65 ששויכו באופן גורף ל"קבוצת סיכון", היה נגוע בהגנת יתר פטרנליסטית, אשר פגעה בזכויותיהם, גבתה מחירים כבדים בבריאות וברוחה, והעמיקה את ההדרה החברתית וההזנחה, בעצם הרחקתם מקרוביהם ומחיי הקהילה שלהם. באופן כללי, הדגש ביחס אליהם היה על הממד האורגני-גופני של תחלואת הקורונה ועל בידודם למניעת הידבקות. לא עלה על הדעת להתייחס אליהם כאל שותפים אוטונומיים, שיש לשמוע את קולם ולשתפם בקבלת החלטות הנוגעות להם (שלו, 2020). יתר על כן המשבר בעולם התרבות גרם לכך שלא היו עוד הופעות חיות וכולם התקבצו סביב המסך וצפו בתוכנית, בדומה למה שהיה במלחמת המפרץ. כל השחקנים שהשתתפו בתוכנית הם כבני שבעים ויש כאן מסר אופטימי של הגיל המבוגר, אל

בני דורם, דווקא בתקופה כה קשה עבורם, כאשר הם מוגדרים "קבוצת סיכון" וסובלים מבדידות רבה.

תחשבי שהקורונה, היא בעצם אמרה לדור שלם של אנשים בני 70, אתם לא רלוונטיים, תיסגרו בבתים, ואז מגיעים אנשים בני אותו גיל ואומרים – אנחנו פה ואנחנו רוצים לעבוד ולשחק ולשיר. בשום מקום בעולם לא היו עכשיו מלהקים מאפס תוכנית מערכונים של חמישה זקנים, כן, זה יוצא דופן.

הפנייה הייחודית של השחקנים בני הגיל המבוגר אל ציבור בני גילם, עוזרת להתמודדות בתקופת משבר הקורונה, אולם התוכנית "זהו זה" הצליחה להרחיב את המעגל ולהגיע גם לקהלים רחבים יותר של צעירים וילדים, שכולם יושבים מול המסך בתקופה זו ומחפשים תוכן תרבותי.

ג. הסיפור מאחורי השירים – "שחקנים הם הזמרים הכי טובים כי הם מספרים את הסיפור בלי בכלל שהם מתכוונים"

לאורך כל הריאיון, הדגיש המרואיין את הניסיון לספר את הסיפור שעומד מאחורי השירים ולהעביר אמירה ומסר באמצעותם. המבצעים של "זהו זה" הם שחקנים במהותם ולא זמרים מקצועיים. הם שרים מצוין, אך המטרה היא פחות להרשים או להגיע לביצוע ווקאלי יוצא דופן, אלא להעביר את הסיפור של השיר.

כשאני עובד איתם, אני מאוד עסוק במה הם רוצים להגיד, והם בטבע שלהם שחקנים, ושחקנים הם זמרים הכי טובים כי הם מספרים את הסיפור בלי בכלל שהם מתכוונים. אז יצא שהשילוב הזה שלהם כשחקנים, עם ההדרכה שלי, כמתעקש איתם לספר את הסיפור, ולהתכוון לכל מילה, ולפעמים לשבור

את הפראזה המוזיקלית כדי שהכוונה תעבור, אני חושב שהשילוב של מה שהם מביאים מעצמם ומה שאני אוהב בטעם שלי יצר את הדבר הזה.

המרואיין טוען כי מלבד היופי המוזיקלי של היצירה המוגמרת, היה חשוב לו שיועבר הסיפור של השיר, ויבינו מה הוא רוצה להגיד ולהביע. התגובות מהקהל הראו שהצופים אכן הקשיבו למילות השיר והבינו במה הוא עוסק.

ד. השירים כשלעצמם – "לא העליתי על דעתי שלשירים יש חיים אחרים השידור"
אף שהשירים עובדו בתוך הקשר מסוים, עבור תוכנית טלוויזיה ספציפית, הם הצליחו לצאת מגבולות התוכנית, וזכו להשמעות גם בתחנות הרדיו, ברשתות החברתיות ואף בבתי הספר.

מבחינתי העבודה הייתה שיר לטלוויזיה שמשודר בטלוויזיה וזהו, ורואים אותו, מקסימום בשידור חוזר, לא העליתי בדעתי, שלשיר יהיו חיים אחרים השידור, כי זה באמת יוצא דופן. הם [הילדים] מכירים בעל פה שירים, לגמרי, שומעים כל בוקר בבית ספר את "מילה טובה".

בעקבות ההצלחה הגדולה, ובעקבות דרישת הקהל, יצאו השירים גם במתכונת של אלבום (Spotify), והיום השירים כבר לא תלויים רק בשידור בטלוויזיה. השירים הפכו להיות פסקול של אנשים רבים בתקופת משבר הקורונה, שמאזינים לשירים כרשימת השמעה (playlist) המייצגת את רוח התקופה.

זה נראה לי פסקול של עשרות אלפים בישראל, הפסקול הזה בתקופה האחרונה, אני שומע, אני יום יום מקבל פניות מאנשים שאומרים שהם שומעים את הפלייליסט הזה באופן יום-יומי, זה מרגש נורא.

לסיכום, מניתוח הנתונים של ריאיון חצי-מובנה עם המפיק המוזיקלי בגישה איכותנית-פרשנית נמצא כי החזרה של התוכנית "זהו זה 2020 – ימי קורונה" יצרה שילוב של נוסטלגיה וגעגוע לעבר ובה בעת העבירה מסרים אקטואליים הרלוונטיים לתקופה הנוכחית, במטרה להעביר את הסיפור שמאחורי השירים, שהפכו תוך זמן קצר לפופולריים ועומדים בפני עצמם גם בלי ההקשר המקורי לתוכנית הטלוויזיה.

מגבלות המחקר והצעות למחקר עתידי

מחקר זה נערך בגישה משולבת, כמותית ואיכותנית, והוא כלל דירוג כמותי של שני שופטים, אחד מהם התבסס על ניתוח מולטי-מודאלי (מילולי, מוזיקלי וחזותי). נוסף על כך נערך ריאיון אחד בלבד. מדגם זה הוא קטן ואינו מייצג את הנושא באופן מקיף. במחקר המשך ניתן יהיה לערוך דירוג כמותי של שופטים נוספים, שהם חוקרים מומחים בתחום הניתוח המולטי-מודאלי, ולערוך ראיונות עם גורמים נוספים. במחקר גישוש ראשוני זה לא נבדקה גם השפעתם של שירי התוכנית מנקודת מבטם של קהל היעד, הצופים בתוכנית. במחקר המשך ניתן ליצור קבוצת מיקוד של צופי התוכנית. ברור לכול שאנו עדיין נמצאים בעיצומו של משבר הקורונה. לקראת סיומו של המשבר, ייתכן שנוכל לקבל פרספקטיבה רחבה יותר ולהבין באופן מעמיק יותר את חשיבותם והשפעתם של שירי התוכנית במבחן הזמן.

אחרית דבר

מחקרים רבים נערכו בנושא השפעתה החיובית של המוזיקה בתקופות מלחמה או טרור כמו מלחמת המפרץ או אירועי 11 בספטמבר 2001 (Brodsky, 1991;)

Gengaro, 2009), אולם מעט נבדק על מידת השפעתם של שירים המשודרים במסגרת תוכניות טלוויזיה, המשמשות סוכנות תרבות בעיתות משבר. מחקר זה עסק בתפיסת תרומתם של שירי תוכנית הטלוויזיה "זהו זה 2020 – ימי קורונה" (עונה 1) כמעבירים מסרים של רוגע ומסייעים להורדת המתח, באמצעות מרכיבים מילוליים, מוזיקליים וחזותיים.

המחקר הנוכחי מצא כי השירים כוללים מסרים שיכולים לעזור לקהל הצופים והמאזינים להתמודד עם מצב החירום שנוצר בעקבות מגפת הקורונה. בעונה הראשונה של "זהו זה 2020 – ימי קורונה", בוצעה מלאכת מחשבת בעיבוד המחודש של השירים. השילוב של המילים המרגיעות, מגוון הסגנונות המוזיקליים והמסרים החזותיים התומכים בנושאי השירים, יצר הרמוניה, המגובה גם בהרמוניה חברתית ובשיתוף פעולה בין חברי "זהו זה", שליוו את הצופים בבית בזמן משבר הקורונה. ייתכן שהשימוש בשירים בעלי ערך נוסטלגי, ובתוכנית "זהו זה" עצמה כאייקון תרבותי ותיק, עזר לצופים להזדהות עם התכנים בתקופת משבר הקורונה. למרות המסגרת של אסופת שירים מתוך שידור של תוכנית טלוויזיה ספציפית, נראה כי השירים עומדים בפני עצמם, והם מושמעים רבות בתחנות הרדיו, ברשתות החברתיות וביישומונים מוזיקליים כגון ספוטיפיי. כתוצאה מכך, השירים הללו הפכו להיות פסקול של המונים בישראל המאזינים להם באופן יום-יומי, והם נעשו לרשימת השמעה המייצגת את רוח התקופה.

רשימת מקורות

אלמוג, עוז (2004). **פרידה משרוליק: שינוי ערכים באליטה הישראלית**. אוניברסיטת חיפה וזמורה ביתן.

אלמוג, עוז (2012). **ישראליאנה ונוסטלגיה מוזיקלית. אנשים ישראל: המדריך לחברה הישראלית**. <https://www.almogs.org/peopleil>.

אלרן, מאיר, ישראלי, ציפי, פדון, כרמית ואלטשולר, אלכס (2015). חוסן חברתי בעוטף עזה במבצע "צוק איתן". **צבא ואסטרטגיה**, 7(2), 5–26.

רונית אפרתי חקוק וורן ברודסקי, זהו זה 2020 – ימי קורונה

בין המילים, גיליון 20, תשפ"ב-2022

אלירם, טלילה (2006). בוא שיר עברי: שירי ארץ ישראל – היבטים מוזיקליים וחברתיים. הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה.

אלירם, טלילה (2020). "לחיי העם הזה": שירי א"י בעתות משבר. **מראה מראה שעל הקיר מגפה יש להכיר, בין הרהור להשתקפות: עיונים בקורונה מנקודת מבט**

של מדעי-הרוח, 1, 48–49. <https://www2.biu.ac.il/HU/Mirror>

אתר האוניברסיטה העברית (2020). Online Survey Software.

https://hujpsych.au1.qualtrics.com/jfe/form/SV_afuV2MExNawcD8V?fbclid=IwAR364OqgtBvptz_bRiT65WxX_71JUaDSiZsMcUQ0t133702sOyU-gpb50iw

אתר Fanlink (2020). זהו זה! 2020 כל השירים. <https://fanlink.to/ZehuZe2020>

בר-חי, יהודית, זיגל, מושיק ולביא, תמר (2019). **חוסן אישי ומשפחתי: התמודדות עם לחץ בשגרה ובחירום**. גוינט ישראל אשלים, משרד העבודה והרווחה.

גלבו, אבי (2020). "התקהלות מוזיקלית": על כוחה של מוזיקה לשמר קהילתיות גם כשקשה. **מראה מראה שעל הקיר מגפה יש להכיר, בין הרהור להשתקפות: עיונים בקורונה מנקודת מבט של מדעי-הרוח, 1, 57–58.**

<https://www2.biu.ac.il/HU/Mirror>

גרנות, רוני (2020, 28 באפריל). דווקא עכשיו ישראל צריכה מוזיקה. **ישראל היום**.

<https://www.israelhayom.co.il/article/755891>

וולף, ניר (2020, 20 באפריל). בובה של קורונה: הצחוק יפה לבריאות. **ישראל היום**.

<https://www.israelhayom.co.il/article/753189>

טלמון, מירי (2014). הפסקול של המדינה: היסטוריה תרבותית ופסקול מוסיקלי בקולנוע הישראלי. בתוך וולפה, מ', כץ, ג' ופרילינג, ט' (עורכים), **מוזיקה בישראל** (עמ' 850–870). מכון בן גוריון, אוניברסיטת בן-גוריון.

כאן 11 – תאגיד השידור הציבורי (2020A). **זהו זה החדשה, כל השירים** [סרטוני

וידאו]. Youtube.

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLLtfoK87AdX8pjGyXDQyIGF4XAC6mYTI>

כאן 11 – תאגיד השידור הציבורי (2020B). **זהו זה החדשה, פרקים מלאים** [סרטוני

וידאו]. Youtube.

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLLtfoK87AdVtIFDNzeUuQO9q4KryNUM7>

קפלן, דני (2010). הרדיו הולך לים: על מהפכת הפופ היס-תיכוני ברדיו. **פנים: כתב עת לתרבות חברה וחינוך**, 52–53, 155–164.

שלו, כרמל (2020). דו"ח בנושא זכויות האדם של זקנים בזמן של קורונה. **זולת לשוויון זכויות אדם**.

<https://zulat.org.il/%D7%96%D7%9B%D7%95%D7%99%D7%95%D7%AA-%D7%94%D7%90%D7%93%D7%9D-%D7%A9%D7%9C-%D7%96%D7%A7%D7%A0%D7%99%D7%9D-%D7%91%D7%96%D7%9E%D7%9F-%D7%A7%D7%95%D7%A8%D7%95%D7%A0%D7%94>

Achter, P. (2008). Comedy in Unfunny Times: News Parody and Carnival After 9/11. *Critical Studies in Media Communication*, 25(3), 274–303.

Arackal, F. (2015). Semiotics and Media Content. In S. Sekar (Ed.), *The Symbolic World: Construction and Deconstruction* (pp. 1–13). Asian Trading Corporation.

Brodsky, W. (1991). A Personal Perspective of the Power of Music and Mass Communication, Prior to and During the Gulf War Crisis in Israel: Implications for Music Therapy. *Music Therapy*, 10(1), 99–113.

de Witte, M., Spruit, A., van Hooren, S., Moonen, X., & Stams, G.J. (2020). Effects of music interventions on stress-related outcomes: a systematic review and two metaanalyses. *Health Psychology Review*, 14(2), 294–324.

Dubnov, A. (2015). The Missing Beat Generation: Coming of Age and Nostalgism in Arik Einstein's Music. *Jewish social studies* 21(1), 49–88.

Fink, L. K., Earrenburg, L. A., Howling, C., Randall, W. M., Hansend, N. C., & Wald-Fuhrmann, M. (2021). Viral tunes: Changes in musical behaviors and interest in coronamusic preict socio-emotional coping during COVID-19 lockdown. *Humanities and Social Sciences Communications*, 8, 1–11.

Gengaro, C.L (2009). Requiems for a city: Popular Music's Response to 9/11. *Popular Music and Society*, 32(1), 25–36.

- Gibbs, H., & Egermann, H. (2021). Music-evoked nostalgia during the United Kingdom COVID-19 pandemic: content, subjective effects, and function. *Frontiers In Psychology, 12*, 787–803.
- Giordano, F., Scarlata, E., Baroni, M., Gentile, E., Puntillo, F., Brienz, N., & Gesualdo, L. (2020). Receptive music therapy to reduce stress and improve wellbeing in Italian clinical staff involved in COVID-19 pandemic: A preliminary study. *The Arts In Psychotherapy, 70* (article 101016).
- Goodwin, A. (1992). *Dancing in the Distraction Factory: Music Television and Popular Culture*. University of Minnesota Press.
- Granot, R. Y., Spitz, D. H., Cherki, B. R., Loui, P., Timmers, R., Schaefer, R. S., . . . Israel, S. (2021). "Help, I need Someone": Music as a global response for obtaining wellbeing goals in times of crisis. *Frontiers In Psychology, 12*, 1038–1060.
- Gundersen, E. (2020, October 13). Pandemic Songs: The New Music Genre. Songwriters draw inspiration from this challenging time. *AARP*. <https://www.aarp.org/entertainment/music/info-2020/coronavirus-pandemic-song-playlist.html>
- Hansen, N. C., Treider, J. M. G., Swarbrick, D., Bamford, J. S., Wilson, J. & Vuoskoski, J. K. (2021). A Crowd-Sourced Database of Coronamusic: Documenting Online Making and Sharing of Music During the COVID-19 Pandemic. *Frontiers in Psychology, 12*, 2377–2389.
- Hazan, H. (2001). *Simulated Dreams – Israel Youth and Virtual Zionism*. Bergham Books.
- Hurwitz, E. R., & Krumhansl, C., K. (2021). Shifting listening niches: Effects of the COVID-19 pandemic. *Frontiers In Psychology, 12*, 1379–1391.
- Krause, A. E., Dimmock, J., Rebar, A. L., & Jackson, B. (2021). Music listening predicted improved life satisfaction in university students

- during early stages of the COVID-19 pandemic. *Frontiers In Psychology, 11*, 4022–4031.
- Kress, G., & Van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. Oxford University Press.
- Lehman, E. V. (2021). "Washing Hands, Reaching Out": popular music, digital leisure and touch during the COVID-19 pandemic. *Leisure Sciences, 43*(1–2), 273–279.
- McLuhan, M. (1962/1992). *The Global Village: Transformations in World Life and Media in the 21st Century*. Oxford.
- MRC DATA (2020). COVID-19 : Tracking the Impact on the Entertainment Landscape, Release 6. https://static.billboard.com/files/2020/08/COVID-19-Entertainment-Tracker-Release-1_6-1596654082.pdf
- Park, S. Y., & Kaneshiro, B. (2021). User perspectives on critical factors for collaborative playlists. *arXiv (Computer Science > Human-Computer Interaction [cs.HC]) Cornell University, 1–29*.
- Rodman, R. (2010). *Tuning In – American Narrative Television Music*. Oxford University Press.
- Schafer, K., & Eerola, T. (2020). How listening to music and engagement with other media provide a sense of belonging: An exploratory study of social surrogacy. *Psychology Of Music, 48*(2), 232–251.
- Strauss, A., & Corbin, J.M. (1990). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. Sage Publications.
- Spotify. (2020, March 30). *How social distancing has shifted Spotify streaming*. <https://newsroom.spotify.com/2020-03-30/how-social-distancing-has-shifted-spotifystreaming/>
- Vesey, A. (2013). "Live Music: Mediating musical performance and discord on Saturday Night Live". In Nick Marx, Matt Sienkiewicz & Ron

Becker (Eds.), *Saturday Night Live & American TV* (pp. 112–129). Indiana University Press.

Vidas, D., Larwood, J. L., Nelso, N. L., & Dingle, G. A. (2021). Music listening as a strategy for managing COVID-19 stress in first-year university students. *Frontiers In Psychology, 12*, 1–9.

Williams, K. (2003). *Why I (still) want my MTV: music video and aesthetic communication*. Hampton press.

Wittebols, J. (1998). *Watching M*A*S*H Watching America – A Social History of the 1972–1983 Television Series*. London: McFaeland and Company Inc., Publishers.

Yu-Cheong Yeung, T. (2020). Did the COVID-19 Pandemic Trigger Nostalgia? Evidence of Music Consumption on Spotify. *COVID Economics*, 44 (accessed at: <https://www.belgium.be/en/news/2020/coronavirus>).